

Per Wästberg: Tal vid Svenska Akademiens högtidssammankomst 2009

Talare

Per Wästberg
Direktör Svenska Akademien

Datum

20 december 2009

Plats

Stockholm

- 1 Kultur borde inte behöva utredningar. Kultur är kunskap, minne, dialog och
gemenskap. Kultur är berättelser och samband över tiden och ett ficklampsljus
in i människors osedda vrår och gömställen. Kultur kan med Virginia Woolfs
ord kallas toleransens melankoliska dygd. Kultur är tystnad tillsammans med de
5 döda och samtal med de levande, det är att återskapa det som varit och förstå
vad som är på väg.

- Läsning är lyktan i gruvarbetarens panna. Med andra diktares hjälp får man
lättare syn på ådror inom sig själv som kan nyttjas och aktiveras. När man
10 öppnar en bok och börjar läsa lyckas man i goda fall väcka de döda till liv och
dagsljus.

- En av dessa döda, ofta missförstådd, är Verner von Heidenstam som fyller 150
år i år. Han var enligt Kate Bang en ”mästare i den svåra konsten att göra
15 ingenting utan att vara lat eller tråkig”. När han läste sin tidning på en
hotellterrass glömde han den höga profil han ville vända mot eftervärlden. För
hundra år sedan, 1909, skrev han apropå sina historiska romaner: ”Talet om
diktning i kostym är litterärt skolprat, ett obegravet lik från åttitalet. En
berättelse om Sturegatan är lika mycket i kostym. Nakna hjältar finns inte, om
20 inte möjligen i en badinrättning.” Ja, all litteratur var maskerad och gissningslek.
Annars kunde man lika gärna umgås, jaga raphöna och hålla högtidstal.

- För hundra år sedan, 1909, flög Carl Cederström över Ladugårdsgärdet och
mitt i storstrejken pågick en nationell kampanj mot Nick Carter, Sherlock
25 Holmes och annan smutslitteratur. Då föddes en avvikande skriftställare Gustaf
Adolf Lysholm, tillika kypare på Stockholms fina krogar och i djärvaste otakt
med sin tid. Låt mig få erinra om denne ensamme flanör som med grönt bläck
på rutat papper och på trots mot enfaldens rivningar framkallade ett vårlövat
Stockholm, överkligt och underbart som han själv.

Denna dag för sextio år sedan fick jag följa med Axel Hirsch hit till Börssalen där Harry Martinson tog sitt inträde. En ordensprydd kammarherre befallde mig att krypa upp i en nisch och lämna plats åt bättre behövande. Nässlorna blomma
35 hade för mig som trettonåring blivit en första avgörande litterär uppenbarelse, ett språk som sjönk in i mig för alltid. Det året blev Bo Bergman åttio och jag fick dricka te hos honom och prata om Stockholm. Ännu hör jag hans stålpena raspa mot papperet.

40 Det är tjugo år sedan man i Iran utfäste en väldig belöning åt den som mördade en av vår tids främsta författare. Hur kunde människor reagera med sådant hat mot Salman Rushdie i länder där de i stället bort reagera mot att homosexuella torterades, otrogna stenades, kvinnor vägrades utbildning? Fatwan mot Rushdie är fortfarande i kraft, det har bekräftats från Teheran. Det beror på att
45 han behandlar Det heliga ordet som myt och inte som orubblig sanning, ett för alla giltigt facit. Humor och barmhärtighet är två egenskaper som trivs bra ihop, dock inte hos fundamentalistiska himmelstolkare.

Litteraturen, säger Rushdie, ”är den enda plats i varje samhälle där vi i våra
50 huvudens hemlighetsfulla tystnad kan höra röster tala om allting på alla tänkbara vis. [– – –] Läsare och författare, medborgare, generaler och gudsmän behöver det där oansenliga rummet. Vi behöver inte kalla det heligt, men vi behöver komma ihåg att det är nödvändigt.”

55 De stora konstnärerna är äventyrare på allas vägnar. De är inte rädda för ytterligheterna och vägrar byta en obekväm besatthet till gångbarare valuta i form av lättköpt tröst och verklighetsflykt. En författare måste överskrida osynliga gränser för att veta hur långt hon eller han kan gå. Ingen kan säga på förhand. Därför kan inte litteraturen föreskriva lag och ordning, för den är en
60 process utan slut, inte en funktion, inte en institution.

Den betydande dikten är en existentiell depå. Den lyser upp världen och är en övningsbana för inlevelsen och en erfarenhet av det slag T. S. Eliot beskriver:
”Music heard so deeply / That it is not heard at all, / But you are the music /
65 While the music lasts.”

Finns något mer hemlighetsfullt och lockande än alla dessa böcker som vänder ryggen till? De är övertäckta med tystnad, de pekar in i andra tidsrymder, de är

70 rummets verkliga gäster och har kommit för att stanna. Inne i dem pågår lidelsefulla utforskande processer som verkligheten utanför inte orkar med.

Att äga en bok och aldrig återvända till den är för den verklige läsaren lika otänkbart som att ha en cd och bara spela den en gång. Det finns inga färdiglästa
75 böcker, bara tillfälligt onyttiga. Redan John Webster skriver i förordet till *The White Devil* 1612 om ”de okunniga åsnor som besöker pappershandeln inte för att fråga efter goda böcker utan efter nya böcker”.

Alla böcker är läsvärda någon gång. En i vår krets, Hans Larsson, sade för
80 hundra år sedan: ”Allt som gör dig djupast glad skall du läsa.” I ett fängelse där böcker förvägras en blir minsta annons en roman och en bruksanvisning ett poem. I ett bibliotek däremot är man inte instängd, det är frihetens och fantasins byggnad och en själens värmestuga, ett demokratins kärnhus och ett förråd för det outsägliga inom en själv. Följaktligen måste vi värna om
85 biblioteken: de är kollektiva skapelser, där individualismen, ensamheten och tystnaden har ett hem.

Litteraturen bjuder en rörlig mötesplats som inget annat. För många av oss är boken ett instrument vi inte kan vara utan, livets minneskista med locket på
90 glänt. Den goda boken är inte ett sätt att fördriva tiden utan ett sätt att hejda livet, gripa ögonblicket. Stor konst, skrev Paul Valéry, består i att skapa tid, ordna dröjsmål laddade med känsla.

En av litteraturens uppgifter är att ta vara på våra hemligheter och uttrycka dem
95 så att vi själva slipper göra det. Genom böckerna lär vi känna den dubbelfigur, den syster och bror och avlägsna vän vi har inom oss, den vi någon gång känt men stelnat ifrån. Läs och skriva är därför del i ett klargörande livsexperiment. Man går i dialog som både läsare och författare för att komma fram till en förtröstan på att man inte lever på tvärs mot sina innersta strömningar.

100

Att okända människors tårar och skratt är lika verkliga som våra egna är vad böcker får oss att inse. Hör här en fin vers av Lennart Hellsing: ”Böcker ska blänka som solar / och skimra som tomtebloss. / Medan vi läser böckerna / läser böckerna oss. / Kan böckerna läsa människor? / Det kan de förstås! / Hur skulle
105 de annars veta / allting om oss?”

Man går in i böcker för att slippa sig själv eller göra ett oväntat besök hos sig

110 själv, för att ta sig in i andra världar och utforska andras språk. Litteraturen får inte bli en blindtarm, ett nästan osynligt ärr som enda vittne till saknaden. Mötet med en ovanlig bok är lika omtumlande som mötet med en särpräglad eller storstilad människa. Ett tonfall, en ordmusik öppnar det osedda – och ett bärnstensljus lyser upp svartvita sidor.

115 Så många epokers smak, så många människors ansikten och själar som bevaras i litteraturen, detta världsarkiv som är öppet dygnet och året om. Läsning kan aldrig bli enbart en fråga om att bilda sig. Den måste väcka lusten att över vallgravar och stängsel tränga in på känslans inre borggårdar. Tiden är kort, teet kallnar, brasan brinner ned. Blyertspennan jag antecknar med är en obetydlig
120 stump – som livet självt. Vassar jag den blir den kortare.

Jag skriver – för att inte öka vårt förråd av glömska, för att ta fasta på de dolda sambanden, de avlägsna likheterna. För att komma nära det svårtillgängliga som är en annan människas erfarenhet.

125 Böcker är som kärlek och natur: så viktiga att det är svårt att förklara varför. Som barn läste jag för att jagas ut ur mig själv. Som äldre söker jag grottorna dit jag inte vågar gå utan vägledning från beprövade klassiker och vågsamma nyskapare. Octavio Paz skrev: "Varje natt uppförde böckerna, dessa yrselns
130 genomskinliga maskiner, inom mig byggnader över ett bråddjup."

Litteraturen är inget pensum att avverka, ingen plikt ens för oss i Nobelkommittén. Den är en frihetens provins där man strövar utan tentamenstvang. Vi kan inte ta till oss författare bara för att de skriver i 00TAL
135 eller har fått Nobelpriset. Det krävs att vi möts på en lönnlig nivå som vi väljer och bestämmer själva. I det mötet uppstår den hemliga gemenskap som är diktens mylla och vår egen grogrund.

140

*

145 Med sin höge beskyddares samtycke har Akademien till ny ledamot i ledigheten efter hovrättspresidenten och riksmarskalken Sten Rudholm valt och kallat

författaren, filosofie doktor Lotta Lotass, som nu kommer att taga sitt inträde.

150

Källa

<div>Manuskript hämtat från svenskaakademien.se (2025-11-18)</div>

Taggar

2000-tal, 2009, Högtidstal, Man

155

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/per-wastberg-tal-vid-svenska-akademiens-hogtidssammankomst-2009>

160

165

170

175

180

185